

Continentia i clementia
en la tradició d'Alexandre el Gran:
el tracte rebut per la família de Darios

Luis Pomer Monferrer
Universitat de València

A Jordi, mestre, amic i company

Un fet destacat de la tradició literària medieval de l'Occident europeu, tant en llatí com en llengua vernacle, és la mitificació legendària del personatge d'Alexandre, per això els autors se serveixen sovint de la seua figura com a recurs exemplaritzant de moltes de les *virtutes* que adornen els protagonistes de tota mena de gèneres i obres d'època medieval i posteriors. Al *Tirant lo Blanc* trobem dos episodis de la vida d'Alexandre el Gran que reflecteixen aquesta visió positiva del gran emperador macedoni, perquè tots dos serveixen de model de les qualitats que han d'adornar un dirigent. L'anècdota del metge Filip era model de *fides*, perquè Alexandre va beure sense por d'una medicina que li havia preparat tot i haver rebut una carta on Parmenió li avisava que Darios havia subornat el metge perquè l'enverinara.¹ L'episodi de la dona i les filles de Darios és exemple de *continentia* i *clementia*, en concret del

---

¹ Sobre aquesta anècdota cf. F. Sisti, «Alessandro e il medico Filippo: analisi e fortuna di un aneddoto», *BollClass* 3 (1982), pp. 139-151; sobre el seu tractament al *Tirant lo Blanc*, cf. L. Pomer, «El episodio del médico Filippo en el *Tirant lo Blanc* y las diferentes versiones de esta anécdota de la vida de Alejandro Magno», *Perfiles de Grecia y Roma III (Actas del XII Congreso Español de Estudios Clásicos)*, Madrid, 2011. Tant aquest últim treball com el que ara presente són una continuació o, millor dit, una ampliació de la breu anàlisi de les dues anècdotes que figuren a la gran novel·la de cavalleries valenciana que s'inclou a l'estudi de la figura de l'emperador macedoni en la mateixa: L. Pomer, «El personatge d'Alexandre al *Tirant lo Blanc*», *Litterae Humaniores. Del Renacimiento a la Ilustración. Homenaje al profesor José María Estellés* (= *Quaderns de Filologia*, Anejo 69), València, 2009, pp. 485-505.

respecte i consideració en el tracte als presoners en general i a les dones en particular. Així apareix al capítol 172 del *Tirant lo Blanc*:

Feu vós axí com feu aquell famós Alexandre. Com ell hagué vençuda la batalla, e mort Dari, pres la ciutat hon era la muller e tres filles, les quals en tot l'univers món no.s trobaren tres donzelles de més bellea, seny e avisat entendre, com Déu les ne hagués dotades més que a totes les altres. E mort Dari, sabuda la nova per la muller e filles, lo primer capità qui entrà, agenollaren-se als peus e suplicare-lo que no les volguessen matar fins a tant lo cos de Dari no hagués rebuda sepultura. E aquell les posà en gran sperança, per ço com les véu en strem belles. E tots los qui de amor sentien, de bon grat s'i aturaren per contemplar-les. Aprés que elles foren tornades dins los seus palaus, lo capità ab molts altres cavallers ho digueren a Alexandre, recitant-li la gran bellea de la mare e de les filles, suplicant-lo hi volgués anar per veure-les. E Alexandre, mogut de amor natural, respòs que era molt content. E com fon fora de la posada, essent en vista del palau de les donzelles, tornà-se'n. Los cavallers li demanaren per què se'n tornava. Alexandre respòs: 'Dubte tinch gran, no m'abellis la vista de alguna de aquestes donzelles e que tan plasent me fos, segons la mia edat, e.m contentàs los cinch senys corporals, per què yo hagués a dexar lo noble exercici de les armes ab la honor ensemps. E no volria la mia llibertat encativar en poder e una donzella stranya.' E tal cavaller com aquest portava devisa de virtut en sa companyia. Axí volria yo que vós fésseu.

A aquest text la *continentia* és la *virtus* més destacada de les dues de què serveix com a exemple. Entre les fonts clàssiques de la vida d'Alexandre, Plutarc és qui més emfatitza aquesta virtut:

Però la gràcia més bella i més reial que d'ell reberen unes dones nobles i prudents, convertides en presoneres, fou que ni sentiren ni sospitaren ni temeren res de vergonyós, sinó que, com si no estigueren en un campament d'enemics, sinó custodiades en temples sants i virginals, feien una vida retirada i apartada de la mirada dels altres. I això que diuen que l'esposa de Darios era de molt la més bella de totes les reines, com el propi Darios era el més bell i el més atractiu dels hòmens, i que les filles s'assemblaven als pares. Però Alexandre, segons sembla, considerant més propi d'un rei dominar-se a si mateix que vèncer els enemics, no tocà aquestes ni conegué cap altra dona abans del seu matrimoni excepte Barsine (Plu. *Alex.* XXI 5-7).

Fins i tot les excepcions com la concubina Barsine, vídua de Memnó i filla d'Artabazos, són enteses com positives per Plutarc, que remet com a font a Aristòbul, segons el qual Parmenió instà Alexandre a tenir relació amb ella per la seua bellesa i noblesa.

També són hermoses les altres captives, en veure les quals Alexandre digué «que les perses eren un turment per als ulls. Però oposant a l'aparença d'aquelles la bellesa de la seua propia continència i de la seua moderació, passava de llarg davant elles com si foren estàtues sense vida» (Plu. *Alex.* XXI 10-11).

La mare, la dona i les dues filles verges de Darios es colpegen el pit pensant que el rei persa és mort, però Alexandre envia Leonnat amb la intenció de calmar-les tant per la falsa notícia com pel seu futur, ja que les deixa soterrar els perses que vullguen i amb els vestits i ornaments del botí, dels quals podien gaudir com al regnat de Darios. Immediatament després de l'anècdota, Plutarc continua lloant la *continentia* d'Alexandre, en narrar com Filoxè li va suggerir la compra de dos joves esclaus d'una gran bellesa i Hagnó la d'un altre i ell va reaccionar enfadant-se, de la mateixa manera que va ordenar que foren morts uns soldats macedonis sota les ordres de Parmenió si eren trobats convictes d'haver violat unes dones en una carta en la qual va escriure de si mateix: «Perquè no es trobaria que jo haja vist la dona de Darios o haja desitjat veure-la, sinó que ni tan sols he acceptat que em parlaren de la seua bellesa» (Plu. *Alex.* XXII 5).

Plutarc torna a demostrar la continència d'Alexandre en el relat de la mort de la dona de Darios al part: un eunuc fet presoner juntament amb la família de Darios, Tireu, escapa i li conta a aquest que ni a la seua dona Estàtira ni a sa mare ni als fills els ha faltat res: «i morta, no ha sigut privada de consideració, sinó que ha sigut honorada fins i tot amb llàgrimes d'enemics» (Plu. *Alex.* XXX 5). Tot i que en un primer lloc el rei persa no vol creure les paraules de l'eunuc: «Perquè, quina relació decent pot haver-hi entre un home jove i la dona del seu enemic, per a tenir-la en tan alta estima?» (Plu. *Alex.* XXX 9), Tireu confirma la *continentia* amb els majors juraments, fins al punt que Darios exclama que sobretot vol vèncer-lo per tornar-li els favors rebuts sobre els seus sers estimats als moments crítics; però si perd el seu imperi, vol que el tro de Pèrsia no siga per altre home excepte Alexandre.

La *clementia* és la virtut més destacada al relat de Diodor Sícul, que posa en relleu el canvi de fortuna que pateixen aquestes dones –a més de dues filles joves també parla d'un fill més petit, encara un xiquet– de l'alta societat acostumades al luxe propi d'una elevada posició social. L'emperador macedoni és clement amb les dones i les envia un subordinat per informar-les de la veritat i del

bon tracte que van a rebre; no es parla de *continentia* enlloc, sinó de *clementia*, qualitat que demostra Alexandre quan, després que Sisigambis es llance a terra en senyal de reverència pensant que Hefestió és l'emperador i també es prostre davant ell quan li adverteixen de la confusió, li diu «mare»:

No ja en anomenar mare a l'anciana, amb una denominació tan humanitària, li anunciava com d'humanitari anava a ser el tractament envers les captives, recentment maltractades pel destí; a més, havent-li jurat que seria una segona mare per a ell, tot seguit amb les seues accions confirmà les seues promeses verbals (D.S. XVII 37, 6).

Una vegada mostra tota mena d'actituds clements per tota la família –la mare, les filles joves i el fill de sis anys– Alexandre parla de la dignitat de la dona de Darios: «assegurà que tindria previsió perquè no li ocorreguera res indigne de la seua felicitat pasada» (D.S. XVII 38, 2). Del respecte a les filles, tot i ser ἐπίγαμοι, «d'edat núbil» (XVII 36, 2), no en diu res Diodor, simplement les promet una dot més generosa que l'assignada per son pare vertader. La conclusió extreta per l'autor respecte a l'episodi deixa clara que la *clementia* és la virtut que ha volgut destacar en Alexandre; considera aquesta la major de les gestes fetes pel macedoni:

Jo al menys considere que de les moltes i hermoses accions dutes a terme per Alexandre, no n'hi ha cap que siga major que aquestes, ni més digna de ser escrita ni recordada per la història. En efecte, els setges de les ciutats, les estratègies i altres èxits de la guerra depenen habitualment de la sort o del valor, però la compasió sentida envers els vençuts en una situació avantatjosa naix només de la saviesa. La majoria dels hòmens, quan tenen èxit, es vanen per la seua bona sort, i es fan arrogants fins al punt d'oblidar-se de la comuna condició dèbil dels mortals. Per això és possible veure a molts que són incapaços de suportar l'èxit, com si es tractara d'una pesada càrrega. Així, tot i que Alexandre haja viscut moltes generacions abans de la nostra, deixem que gaudisca per part de les joves generacions de la justa lloança per les seues pròpies virtuts (D.S. XVII 38, 4-7)

Arrià, l'historiador més fiable i, per tant, amb menor tendència al patetisme i l'exageració, no ofereix cap detall de la *continentia* d'Alexandre, tot i que, en ser capturades la mare, l'esposa, el fill i les filles de Darios, aquestes són acompanyades també per altres xiques. Arrià no fa menció de la bellesa de cap de les dones, simplement informa que Leonnat les avisa que el rei persa no havia

mort, notícia que creien, segons informa un personatge anònim a Alexandre, perquè algú les havia dit que aquest portava l'arc, l'escut i el mantell reial de Darios, i elles pensaven que li havien sigut arrabassats, quan en realitat el rei persa els havia abandonat.

També es nota la credibilitat d'Arrià perquè remunta a les fonts de les informacions que ofereix: l'avís de Leonnat a les familiars de Darios té com a origen Ptolomeu i Aristòbul, mentre que l'anècdota de la confusió de la mare prové d'altra versió, la *Vulgata*, ja que és narrada per Diodor i Curci.² Per això quan acaba de narrar les dues anècdotes parla de la versemblança de les mateixes, i només en cas que siguin certes, cosa que no afirma taxativament, diu «lloe la compassió d'Alexandre per les dones i la confiança i estima pel seu company. Si els historiadors d'Alexandre consideren plausible que haja actuat i parlat d'aquesta manera, també jo lloe Alexandre per això (Arr. An. II 12, 8).

El relat de Curci segueix de prop les passes de Diodor, amb detalls comuns com l'actitud afectuosa davant el xiquet de sis anys i la reacció d'aquest, gens impressionat davant l'emperador, el qual fa un comentari a les dues obres sobre la superioritat del fill respecte al pare: «digué a Hefestió que als sis anys mostrava una valentia per damunt de la de la seua edat i anava a ser molt superior a son pare» (D.S. XVII 38, 2), «Com vullguera que Darios haguera pres un poc d'aquest temperament!» (CVRT. III 12, 26). Tots dos formen part d'allò que la tradició ha anomenat *Vulgata* que sembla que pogué tenir com a font primària Clitarc, segons la majoria d'estudiosos;³ així, Plutarc no parla del fill de sis anys ni de l'anècdota de la mare de Darios i Hefestió. En canvi, tant l'historiador de Queronea com Curci es corresponen en l'episodi de la mort de la dona de Darios, simplement esmentada per Diodor: «va morir la dona de Darios i Alexandre la soterrà amb un magnífic funeral» (D.S. XVII 54, 7). L'autor llatí narra la mateixa anècdota exemplaritzant de *continentia* que Plutarc, tot i que per a aquest la causa de la mort és el part, i a Curci mor «esgotada per la fatiga d'una marxa

² No així per Plutarc, com informen erròniament A. Guzmán Guerra - F.J. Gómez Espelós, *Alejandro Magno. De la historia al mito*, Madrid, 2001, p. 45, i el primer també en la traducció d'Arrià per la «Biblioteca Clásica Gredos»: Arriano, *Anábasis de Alejandro Magno. Libros I-III*, Madrid, 1982, p. 224, n. 187.

³ Cf. la introducció de F. Pejenaute a la seua traducció de Curci per la «Biblioteca Clásica Gredos»: Quinto Curcio Rufo, *Historia de Alejandro Magno*, Madrid, 1986, pp. 42 ss. I A. Guzmán Guerra - F.J. Gómez Espelós, *Alejandro Magno...* cit. pp. 215 i 227.

ininterrompuda i per la tristesa del seu esperit» (CVRT. IV 10, 19): un eunuc, de nom Tiriotes, no Tireu com diu l'historiador grec, escapa i, en arribar al campament de Darios, li anuncia la mort, la qual cosa el fa sospitar d'Alexandre: «i no dubtava Darios que l'havien assassinada perquè no havia pogut suportar l'ultratge» (CVRT. IV 10, 29). Com al relat de Plutarc, «Tiriotes prometia pels déus de la pàtria que la reina no havia patit cap greuge» (CVRT. IV 10, 30), i a Darios li costa abandonar les sospites, arribant a allunyar l'eunuc de la resta de testimonis, i amenaçar-lo amb la tortura davant els dubtes: «Que potser s'ha atrevit ell, que és senyor i jove, a fer allò que vull saber i m'avergonyeix preguntar?» (CVRT. IV 10, 32). Darios creu finalment el testimoni de Tiriotes de què «la reina havia sigut tractada amb absoluta honestedat i respecte» (CVRT. IV 10, 33) i plora als seus déus demanant-los que ningú que no siga Alexandre ocupe el seu tro, com a Plutarc.

La falsa notícia de la mort de Darios que ompli de tristesa les seues familiars és lleugerament diferent a les quatre fonts fins ara comentades. A Plutarc simplement es diu «creient que Darios és mort» (Plu. *Alex.* XXI 1), a Arrià és un informador anònim: «han escoltat que tens l'arc i el mantell reial i que l'escut de Darios ha sigut recuperat més tard» (Arr. *An.* II 12, 4), mentre que a Diodor un indeterminat general les comunica que Alexandre havia tornat de la persecució del rei persa amb les seues despulles, i segons Curci les dones pensen en la mort perquè les informa erròniament un eunuc persa que havia vist en mans d'un soldat macedoni el vestit de Darios, que en realitat aquest havia llançat «per no ser descobert per la seua indumentària» (CVRT. III 12, 5).

La reacció positiva d'Alexandre és de *clementia* també a Curci, ordenant tornar-les tota la fortuna, anomenant Sisigambis «mare», animant-les i abraçant el fill de Darios. L'anècdota d'Hefestió apareix a Curci i Diodor de manera pràcticament idèntica, especialment les paraules finals d'Alexandre:

Com que tots dos portaven una vestimenta idèntica, i Hefestió l'avantatjava en alçada i bellesa, Sisigambis va suposar que aquest era el rei i es va prostrar davant ell. Els presents li feien indicacions amb el cap, i assenyalaven Alexandre amb la mà, i Sisigambis, avergonyida per l'equivocació, començà a prostrar-se de nou, ara davant Alexandre; però el rei, prenent la paraula, li digué: «no et preocupes, mare, perquè també aquest és Alexandre» (D.S. XVII 37, 5-6).

Tot i que era de la mateixa edat que el rei, l'avantatjava, tanmateix, en alçada. Així doncs, les reines, creient que el rei era ell, el veneraren segons el seu costum. Per això quan uns eunucs presoners assenyalaren qui era Alexandre, Sisigambis es va prostrar al seus peus excusant la seua equivocació perquè no havia vist mai abans el rei; aquest l'ajudà a alçar-se amb la mà i li digué: «no t'has equivocat, mare: perquè també aquest és Alexandre» (CVRT. III 12, 16-17).

No apareix, tanmateix, a l'altre autor que forma part de la *Vulgata* d'Alexandre, Justí, potser per la major concisió d'aquesta obra. Curci parla més de la *continentia* que l'escriptor sicilià, amb detalls que apareixen a Plutarc com la bellesa de les dones:

Es comportà de tal manera que va superar tots els reis anteriors a ell en domini de si mateix i en clemència. Tractà les princeses, d'una bellesa extraordinària, tan respectuosament com si foren filles del mateix pare que ell; no sols no deshonrà l'esposa, que aventatjava en bellesa a totes les dones de la seua època, sinó que va posar la major diligència perquè ningú abusara de la presonera (CVRT. III 12, 21-22).

El relat de Justí, com a compilador de Troge Pompeu, és necessàriament breu. Pertany a l'anomenada *Vulgata* juntament amb Diodor i Curci, que sembla provenir de Clitarc, representant del corrent popular de la historiografia d'Alexandre, i el més llegit a finals de la República i començament de l'Imperi. Al relat de la captivitat de la mare, la dona i les filles de Darios només parla de la *clementia*, en una descripció dels fets que per la brevetat sembla com un resum on no estan presents molts detalls i circumstàncies d'altres relats com la confusió d'identitat de la mare; introdueix, a més, un detall no present en cap altre autor, la manera com consolava a les filles: «va fer esperar a les filles un matrimoni d'acord amb la dignitat de son pare» (IVST. XI 9, 16). Però el punt de vista de Justí/Pompeu és més negatiu que el de les fonts vistes fins ara; la molícia a la qual es va lliurar en aconseguir el botí dels perses, s'explica en totes les seues variants, *avaritia*, *luxuria* i *incontinentia*:

Després d'açò, en observar les riqueses de Darios i la sumptuositat dels seus béns, restà captivat per tanta magnificència i fastuositat. Des d'aleshores començà a imitar els festins sumptuosos i la magnificència dels banquets, aleshores també es deixà seduir per la

belleza de la captiva Barsine, amb la qual tingué després un fill a qui anomenà Hèrcules⁴ (IVST. XI 10, 1-3).

Curci esmenta aquesta relació en parlar a la fi del llibre de l'herència d'Alexandre quan aquest mor, i ni tan sol diu el nom del fill: «Hi havia un fill del rei i de Barsine» (CVRT. X 6, 11). Arrià assigna aquest nom a la filla major de Darios, més coneguda com Estàtira, amb la qual es va casar Alexandre.⁵

L'*Alexandreis* de Gautier de Châtillon, poema llatí en hexàmetres de finals del s. XII, té com a font principal Curci. No és, tanmateix, especialment detallista en els episodis estudiats; no narra les anècdotes de Leonnat i Hefestió, i es limita a contar la història succintament. La descripció de forma descarnada del maltractament de les dones perses, desposeïdes dels seus béns i de la seua dignitat, serveix com a contrapunt per destacar el tractament que reben les dones de la família real i la *continentia* i *clementia* d'Alexandre envers elles:

Van després contra grups inofensius, la tropa de les dones. Quan han arrabassat els collars del seu coll de marbre, els arrenquen els braçalets, i les orelles perden les arracades; es llancen a abraçar les casades, i les donzelles són violentades, copulen a la vista de tots, les mans ensangonades palpen les parts pudendes. Una part de la unió incorre en la tara de l'incest, però l'altra part plora i aconsegueix el perdó, perquè la violència provocada lleva la falta de qui la pateix i la coacció redueix la culpa. Però la família sencera de Darios, sa mare, la seua règia esposa, la seua germana i el seu fill, amb la majestat i el pudor sans i estalvis (tan gran és la clemència del rei), és transportada, en carros d'or, al campament dori. Tracta la mare de Darios de manera que la tria com a mare pròpia, consenteix a l'esposa portar el nom de «germana»; adopta, benigne, el xiquet de set anys com a fill: tan gran era l'amor a la virtut que aleshores regnava al seu cor (III 225-242).

L'episodi de la mort de l'esposa de Darios segueix molt de prop el relat de Curci, la seua font principal. La causa de la mort és «el dolor per l'absència de l'espòs i per la caiguda de la seua pàtria, i la fatiga d'un viatge ininterromput» (IV 9-10). Gautier destaca la *clementia* d'Alexandre, que plora com si fora el propi Darios: «la noble compassió, que és infreqüent en els tirans, trencà la severitat

⁴ Cf. P.A. Brunt, «Alexander, Barsine and Heracles», *RFIC* 103 (1975), pp. 22-34.

⁵ Arr. *An.* VII 4, 4.

del príncep invicte i arrencà les llàgrimes d'un enemic» (IV 16-18); i la *continentia*:

Des que era presonera només l'havia vista una vegada, però l'extraordinari atractiu de la reina no havia motivat la seua passió, va preferir ser ell el guardià de la seua decència i de la seua bellesa, i era major per a ell l'honor de no deshonrar les dues coses que de profanar totes dues (IV 19-23).

Segueix totalment la seua font Curci en aquestes descripcions; també en l'episodi de l'eunuc Tiriotes i la sospita de Darios:

S'abranda, neguitós, l'amant, conjecturant que de la familiaritat de la relació íntima ha pogut nàixer l'amor entre raptada i raptor: «ella», es diu, «presonera il·lustre per la seua bellesa i per la seua sang, ell, senyor i jove», considerant provat que ha volgut allò que és evident que ha pogut (IV 52-54).

L'únic detall que no conta és l'amenaça de la tortura, que només apareix a Curci entre totes les fonts de la vida d'Alexandre. És creació de Gautier l'ècfrasis del mausoleu d'Estàtira, «que va erigir l'hebreu Apel·les, famós per l'habilitat dels seus dits» (IV 179), probablement el famós pintor coetani d'Alexandre; la descripció té com a font les històries del Gènesis, com anuncia Gautier (IV 181), però també altres llibres de l'Antic Testament.⁶

Podem resumir el tractament d'Alexandre envers la mare, la dona i les filles de Darios a partir d'un seguit d'esdeveniments característics:

a) La narració de la captura de la família de Darios.

Narrada per totes les fonts de la vida d'Alexandre, es produeix a continuació de la batalla d'Issos, i les variants del relat sempre giren entorn dels components i la companyia que portaven. La major part de les fonts parla de la mare, la dona i dues filles donzelles. La dona era al mateix temps germana de l'emperador segons el costum persa, com diuen Arrià (II 11, 9), Justí (XI 9, 12) i Gautier (III 239),⁷ tot i que justament abans havia parlat separatament de *et regia conjux et uxor* (III 235-236), sens dubte per un lapsus: en efecte, a l'episodi de la captura al llibre anterior no diu res de cap germana (II 127-128).

⁶ Cf. H. Christensen, *Das Alexanderlied Walters von Châtillon*, Hildesheim, 1969, pp. 156-161.

⁷ Cf. Gautier de Châtillon, *Alejandroida* (ed. de F. Pejenaute), Madrid, 1998, p. 159, n. 1.

La diferència bàsica resideix en la presència o no d'un fill, que és de poca edat segons Arrià (II 11, 9) i Diodor (XVII 36); la concreten Curci, *filium nondum sextum annum aetatis* (III 11, 24), i Gautier (III 240), *septennem puerum*, que en aquest paràgraf ni tan sols esmenta les filles, tot i que a un text anterior havia parlat de *nati* en plural sense especificar el sexe (II 128). No n'esmenten el fill Plutarc (*Alex.* XXI 1) i Justí (XI 9, 12).

b) L'episodi de Leonnat per avisar-les de què Darios no és mort.

És un exemple de la *clementia* d'Alexandre davant els plors de la família de Darios en pensar que aquest és mort: el macedoni envia un dels seus homes de confiança per informar-les del malentès i anunciar-les que no patiran cap mal i podran soterrar els seus familiars. Narren aquesta anècdota les tres fonts gregues i Curci, no així Justí, que té una versió prou diferent en la qual és el propi Alexandre qui les consola quan li demanen que les deixi viure fins que puguen soterrar Darios (IVST. XI 9, 13-15). Entre les fonts que inclouen l'episodi, és diferent la raó per la qual la mare, dona i filles pensen en la mort del rei persa, com hem dit abans: Plutarc no l'esmenta, i segons Arrià, Diodor i Curci la sospita prové d'algun personatge que ha vist alguna possessió de Darios en mans dels macedonis, amb variants: el primer parla d'una informació anònima segons la qual Alexandre té l'arc, el mantell reial i l'escut de Darios; el segon diu que un company del rei les havia informat que aquest havia tornat amb les despulles del rei persa; segons l'escriptor romà la notícia no prové d'un macedoni, sinó d'un eunuc persa, que havia reconegut el vestit de Darios en mans d'un soldat i s'havia detingut casualment davant la tenda de les dones.

c) L'episodi de la confusió de la mare de Darios davant Hefestió i el tractament clement amb la família.

La falsa identificació per part de Sisigambis d'Alexandre en la figura del seu home de confiança apareix a Diodor i Curci de manera pràcticament idèntica, i per tant procedeixen d'una font comú que Arrià esmenta com diferent de Ptolomeu i Aristòbul, que és la *Vulgata*. Aquesta anècdota és sens dubte la més valorada pels autors, per això és seguida sempre d'una *laudatio* de l'emperador macedoni, condicionada en el cas d'Arrià a la versemblança de la font de qui prové. Aquestes lloances van unides a l'explicació de les determinacions que Alexandre prengué envers les seues esclaves i el fill de Darios: segons Diodor restituí a les dones l'anterior dignitat i la servitud, i atorgà a les joves una dot major que la de

son pare; és breu en parlar de la *continentia*, referida només a la dona de Darios; Curci, en canvi, destaca la *continentia* respecte a les princeses i la dona, a les quals torna tots aquells béns materials que posseïen abans, cosa que també fa amb Sisigambis, que li agraeix el tractament rebut: «has superat un rei tan notable no sols en bona fortuna sinó també en justícia» (CVRT. III 12, 24). En tots dos autors agafa en braços al fill, i destaca l'actitud gens temorosa d'aquest.

A Plutarc i Justí no apareix l'anècdota, i les circumstàncies en què els autors comenten les determinacions que pren Alexandre respecte a les dones són diferents: al primer són narrades després que Leonnat les haja calmat, destacant la *continentia* d'Alexandre tot i la gran bellesa de les dones perses; a Justí, en canvi, és el propi rei qui les informa que Darios no és mort i de la generositat amb la qual les tractarà, sense parlar de la dignitat de les dones.

d) La mort de l'esposa de Darios.

Diodor es limita a informar de la mort, sense donar ni tan sols les raons, mentre que Plutarc i Curci aprofiten aquest episodi per destacar la *continentia* d'Alexandre, utilitzant l'anècdota de l'eunuc fugit dels macedonis que anuncia a Darios la mort de la seua dona, informació que el fa sospitar d'un intent d'abús d'Alexandre, desmentit per l'eunuc amb contundència, tot i la incredulitat del rei persa. A Plutarc la causa de la mort és el part i a Curci l'esgotament, com també a Gautier de Châtillon, que segueix molt de prop Curci en aquest episodi, incloent l'anècdota de l'eunuc.⁸ No esmenten la mort Arrià i Justí.

Conclusió

La font més fiable de la vida d'Alexandre, l'*Anàbasi* d'Arrià, dona les claus de l'anècdota de l'apresament i el tracte que reben la mare, la dona i les filles de l'emperador persa Darios després de la derrota a la batalla d'Issos. L'historiador del s. II d.C. anomena com a fonts primàries Ptolomeu i Aristòbul, que narren com, una vegada pres a l'assalt el campament persa, són apresades la mare, la dona i al mateix temps germana i dues filles joves, juntament amb un fill de curta edat i algunes nobles; Alexandre, assabentat de les queixes perquè pensaven que Darios era mort, envia Leonnat perquè les advertisca que no era així i que, a més a més,

⁸ Com diu F. Pejenaute: Gautier de Châtillon, *Alejandreida* cit., p. 183, n. 2.

anaven a rebre un tractament adequat a la seua reialesa. A partir d'aquesta base, el propi Arrià afig altra font sense anomenar-la, la *Vulgata* de la vida d'Alexandre, amb altres detalls que no són segurs per a l'historiador, especialment la confusió d'identitat de la mare de Darios.

Aquestes són les dades més objectives, perquè Arrià, que nomena les seues fonts, és l'historiador més fiable. Es destaca la *clementia* d'Alexandre, però sempre amb el dubte de la veracitat de la informació. Cap referència, d'altra banda, a la *continentia* d'Alexandre, detall que trobem molt desenvolupat en Plutarc i Curci, que destaquen l'hermosura de les perses, especialment el primer; també l'*Alexandreis* de Gautier de Châtillon, que afig detalls escabrosos. Diodor es limita a parlar de la defensa de la dignitat de la dona de Darios, sense més. L'única font antiga on no apareix Leonnat per tranquilitzar les dones és Justí, autor que no parla d'Hefestió ni anomena la mare de Darios pel seu nom –el nom de Sisigambis no apareix a la *Vida d'Alexandre* de Plutarc–. L'historiador de Queronea i Justí discrepen conjuntament de la resta d'autors antics en no parlar del fill d'Alexandre.

La mort de la dona de Darios és aprofitada normalment per parlar de la *continentia* d'Alexandre, servint-se d'un eunuc fugit del campament macedoni que informa Darios de la mort; l'encontre entre tots dos serveix per enfatitzar el tracte digne que ha rebut la dona de l'emperador persa: així ho fan Plutarc, Curci i el medieval Gautier a través de l'historiador llatí. En aquest cas Diodor s'allunya de la resta d'autors, perquè esmenta la mort de la dona de Darios de passada limitant-se a dir que Alexandre li oferí un brillant funeral sense concretar ni tan sols la causa. Una vegada més Justí, potser pel caràcter de resum de la seua obra, tampoc no en parla, com no ho fa Arrià.

La versió que trobem al *Tirant lo Blanc* és bàsicament la de Quint Curci, historiador que de forma més o menys directa tingué una gran importància en el coneixement dels detalls de la vida d'Alexandre a partir d'època medieval, fet que es reflecteix en el gran influx que tingué sobre la versió llatina més important de la tradició alexandrina d'aquest temps, l'*Alexandreis* de Gautier de Châtillon. En efecte, la *Història d'Alexandre* de Curci és l'única obra antiga en què coincideixen pràcticament les dades que apareixen al *Tirant lo Blanc*: les anècdotes de Leonnat i Hefestió i, especialment, la súplica al primer d'ells de la dona i la mare de Darios de què les

deixen soterrar-lo abans de morir, que també apareix a Justí; també la coincidència en destacar la *continentia* d'Alexandre davant la bellesa de la dona i les filles. Al *Tirant lo Blanc* no apareixen els noms dels companys d'Alexandre, perquè no interessin al caràcter instructiu de l'anècdota, i es parla erròniament de tres filles, no de dues joves i un fill més petit; així mateix, la falsa notícia de la mort de Darios, suposada per les dones, no és desmentida, sinó tot el contrari, afirmada dues voltes, per la mateixa raó: no afecta a les intencions doctrinals de l'episodi.

POMER MONFERRER, Luis, «*Continentia i clementia* en la tradició d'Alexandre el Gran: el tracte rebut per la família de Darios», *SPhV* 14 (2012), pp. 401-414.

RESUM

En aquest treball s'analitzen les diferents variants del conegut episodi del tracte rebut per la família de Darios quan va ser apresada després de la batalla d'Issos. Aquesta anècdota, narrada al *Tirant lo Blanc*, és un model de la *continentia* i *clementia*, virtutes que caracteritzen Alexandre el Gran i formen part d'una tradició que comença justament quan va morir i va passar a la tradició literària occidental. Les fonts clàssiques estudiades són les gregues Plutarc, Arrià i Diodor i les llatines Justí i Curci, que és la base de la narració de l'*Alexandreis* de Gautier de Châtillon, obra llatina medieval que va exercir una gran influència en la transmissió de la figura d'Alexandre a la literatura occidental.

PARAULES CLAU: Alexandre el Gran; Tradició clàssica; *Tirant lo Blanc*; Literatura medieval; Historiografia clàssica.

ABSTRACT

In this work are analyzed the different variants of known episode of the treatment received by the family of Darius when he was captured after the battle of Issus. This story, told in the

Tirant lo Blanc, is a model of *continentia* and *clementia*, virtues that characterise Alexander the Great and are part of a tradition that begins just when he died, and went to the Western literary tradition. Classical sources that have been studied are the greeks Plutarch, Arrian and Diodorus and the latins Justin and Curtius. This historian is the basis of the history of the *Alexandreis* of Gautier de Châtillon, medieval latin work that exerted a big influence in the transmission of Alexander's figure in Western literature.

KEYWORDS: Alexander the Great; Classical Tradition; *Tirant lo Blanc*; Medieval Literature; Classical Historiography.